INCLUZIUNEA COPIILOR CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN EDUCAȚIA TIMPURIE: DIFICULTĂȚI ȘI DIRECȚII DE INTERVENȚIE PRACTICĂ

INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN EARLY EDUCATION: DIFFICULTIES AND DIRECTIONS OF PRACTICAL INTERVENTION

CZU: 376:373.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.87**

Elena RUSU
ORCID: 0009-0001-2313-930X
E-mail: ru.aliona77@gmail.com
Instituție de Educație Timpurie nr.56, Chișinău, Republica Moldova

Tatiana BRAGARENCO
ORCID: 0009-0007-6283-9716
E-mail., tatiana.bragarenco@gmail.com,
Instituție de Educație Timpurie ”Albinuța”, Dănceni, Ialoveni, Republica Moldova

Summary. *The integration of children with special educational needs (SEN) in kindergartens in the Republic of Moldova transcends the simple application of a pedagogical principle, becoming an expression of educational humanism and the right to equity. The study pursues an in-depth analysis of the systemic and cultural challenges that endanger authentic inclusion, from the scarcity of human and material resources, to persistent mental and institutional barriers. Through an applicative-reflective approach, the article proposes its own intervention model, developed from the perspective of the practitioner specialist, which integrates complex assessment, individualized planning, adaptation of the educational environment and continuous training of the actors involved. At the center of the approach is the child, seen as a unique subject of the educational process, and inclusion is redefined as an act of pedagogical co-creation. The results emphasize that the success of this process requires an alliance between educator, family and community, based on knowledge, empathy and ethical responsibility. Thus, inclusive early childhood education is no longer a simple legal obligation, but an expression of the social and professional maturity of the educational system.*

Keywords: *inclusion, early education, special educational requirements (SEN), integrative model.*

INTRODUCERE

Incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în învățământul preșcolar constituie una dintre cele mai provocatoare și relevante teme pentru sistemul educațional din Republica Moldova. Ea reflectă nu doar angajamentul față de valorile democratice, ci și capacitatea instituțiilor de educație timpurie de a răspunde diversității și de a asigura egalitatea de șanse pentru toți copiii.

Educația incluzivă în primii ani de viață contribuie decisiv la formarea unei societăți coezive, respectuoase față de drepturile fiecărei persoane. Așa cum afirmă Vînnicenco și Malcoci, „educația timpurie incluzivă se constituie ca o direcție prioritară în realizarea dreptului la educație al tuturor copiilor, contribuind la diminuarea discriminării și excluderii sociale" [2, p.93]. Potrivit acelorași autori, în grădinițele din Republica Moldova procesul de integrare a copiilor cu CES este încă fragmentar și se confruntă cu numeroase dificultăți de ordin metodologic, atitudinal și logistic [2, p.94].

Actualitatea temei este justificată și de evoluția politicilor educaționale din Republica Moldova. Deși cadrul legislativ recunoaște dreptul la educație pentru toți copiii, inclusiv pentru cei cu nevoi speciale, implementarea la nivel de sistem întâmpină provocări. Postolachi subliniază că „procesul de incluziune este deseori formalizat, fără ca adaptările reale ale mediului educațional și ale practicilor pedagogice să fie în mod sistematic aplicate" [5, p.291].

Petrari aduce în discuție conceptul de adaptare instituțională, evidențiind faptul că „succesul integrării copilului cu CES în instituția preșcolară depinde, în mare măsură, de deschiderea și flexibilitatea acesteia, precum și de nivelul de formare profesională a cadrelor didactice" [1, p.457]. Autoarea atrage atenția asupra necesității formării continue a educatorilor pentru a le permite să interacționeze eficient cu copiii cu nevoi speciale și să aplice metode educaționale adecvate.

Într-o altă lucrare de referință, Apostol identifică o serie de „probleme sistemice" în procesul de integrare a copiilor cu CES, între care lipsa personalului de sprijin, percepțiile negative din partea părinților copiilor tipici și insuficiența resurselor materiale și didactice [3, p.2]. De asemenea, Buzu atrage atenția asupra dimensiunii sociale a integrării, accentuând că „includerea reală a copilului cu CES presupune nu doar participare fizică, ci și integrarea în interacțiunile sociale din cadrul grupei" [4, p.145].

Guțu propune o abordare holistică a procesului de integrare, menționând că „educația incluzivă nu se reduce la integrarea copilului în spațiul fizic al grădiniței, ci presupune dezvoltarea unui climat educațional în care diferențele sunt acceptate și valorizate" [6, p.312]. În același sens, Istrati evidențiază necesitatea ca grădinița incluzivă să devină „un spațiu al echității educaționale, în care sprijinul individualizat și adaptările curriculare să devină norme de lucru" [7, p.383]. De asemenea, Nistor accentuează importanța managementului eficient al grupelor de copii cu CES, subliniind că „organizarea educațională a unei grupe incluzive presupune o bună coordonare între cadrele didactice, părinți și specialiști" [8, p.204]. Această perspectivă evidențiază necesitatea colaborării interdisciplinare și a unei viziuni partajate asupra incluziunii ca proces de durată.

În concluzie, tema integrării copiilor cu CES în grădinițele de masă din Republica Moldova este de o actualitate incontestabilă. Ea se află la intersecția dintre angajamentele internaționale ale statului, politicile educaționale interne și realitățile instituționale ale sistemului preșcolar. Abordarea riguroasă și contextualizată a acestei teme este esențială pentru fundamentarea unor soluții viabile, adaptate specificului educațional, social și cultural al Republicii Moldova.

Scopul lucrării. Scopul lucrării este de a analiza modalitățile de integrare a copiilor cu cerințe educaționale speciale în grădinițele din Republica Moldova, prin identificarea provocărilor existente și propunerea unui model practic de intervenție din perspectiva specialistului din grădiniță.

Obiectivele cercetării: Pentru atingerea scopului propus, au fost stabilite următoarele obiective specifice: Identificarea principalelor dificultăți în integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în grădinițele din Republica Moldova. Analiza soluțiilor educaționale și organizaționale aplicabile în mediul preșcolar pentru facilitarea incluziunii copiilor cu CES. Propunerea unui model propriu de intervenție practică pentru specialiștii din grădiniță, orientat spre incluziunea reală a copiilor cu CES.

MATERIAL ȘI METODĂ

Provocări și soluții în realizarea incluziunii copiilor cu CES în grădinița de masă

Implementarea educației incluzive în învățământul preșcolar presupune depășirea unor dificultăți concrete, în ciuda recunoașterii teoretice a importanței sale. Printre principalele provocări se numără:

- *Lipsa resurselor umane și materiale,* reflectată în deficitul de cadre specializate (logopezi, psihopedagogi), lipsa materialelor didactice adaptate și insuficiența echipamentelor necesare integrării copiilor cu CES.
- *Nivelul scăzut de formare a cadrelor didactice*, care adesea nu dețin cunoștințele sau încrederea necesară pentru a lucra eficient cu copii cu dizabilități. De asemenea, pot exista atitudini rigide sau prejudecăți care afectează aplicarea reală a principiilor incluzive.
- *Temerile părinților*, atât ale celor ai copiilor tipici, care se îngrijorează pentru calitatea actului educațional, cât și ale părinților copiilor cu CES, care se tem de excludere sau stigmatizare.
- *Concepții greșite despre incluziune*, care persistă în mediul educațional, precum ideea că integrarea copiilor cu CES ar afecta negativ progresul celorlalți copii sau că ar necesita eforturi disproporționate.

Pentru depășirea acestor dificultăți, sunt propuse următoarele direcții de acțiune:

- *Investiții în resurse și formarea personalului*, prin angajarea de specialiști, reducerea numărului de copii la grupă, dotarea cu materiale specifice și organizarea de formări continue pentru educatori.
- *Adaptarea curriculumului și metodelor didactice,* astfel încât activitățile să răspundă nevoilor diversificate ale copiilor. Planurile educaționale individualizate și metodele multisenzoriale susțin implicarea tuturor.
- *Promovarea unei culturi incluzive*, prin informarea și implicarea activă a părinților, dar și prin activități de sensibilizare în rândul copiilor și al personalului.
- *Elaborarea și aplicarea unor proceduri clare de intervenție,* care să ghide-

ze identificarea, sprijinirea și monitorizarea copiilor cu CES, asigurând o intervenție coerentă la nivel instituțional.

- *Crearea unui mediu psiho-emoțional stabil și suportiv*, prin atenție la tranzițiile copiilor, rutine clare, feedback pozitiv și sprijin personalizat.

Prin abordarea acestor dimensiuni, incluziunea copiilor cu CES poate deveni un proces funcțional și sustenabil, în beneficiul tuturor actorilor implicați.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Într-o manieră structurată și logică, Figura 1 redă modelul propriu de intervenție elaborat din perspectiva specialistului practician care activează într-o instituție de învățământ preșcolar. Acest model oferă o viziune coerentă asupra etapelor esențiale ale integrării copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în grădinițele de masă, asigurând o abordare complexă și interinstituțională, centrată pe copil, familie și echipa educațională.

Modelul este conceput sub forma unui parcurs etapizat, în care fiecare secvență a intervenției contribuie la construirea unui mediu educațional incluziv, stabil și predictibil. Fiecare etapă conține acțiuni concrete, care pot fi aplicate direct în practică de către educatorul grupei sau de către echipa multidisciplinară implicată.

Evaluarea multidisciplinară și planificarea individualizată este etapa de debut, în care se identifică nevoile particulare ale copilului. Acest proces presupune realizarea unei evaluări complexe a dezvoltării copilului, pe arii multiple, prin implicarea specialiștilor (psiholog, logoped, pedagog de sprijin, medic etc.) și cu participarea activă a părinților. Rezultatele evaluării sunt sintetizate într-un plan educațional individualizat, care devine documentul de referință pentru intervenție, definind obiective clare, metode didactice adaptate și tipuri de sprijin necesare. În această fază se pun bazele colaborării dintre toți actorii implicați și se trasează direcțiile educaționale pe termen scurt și mediu.

Adaptarea mediului educațional și a resurselor materiale este o etapă care vizează amenajarea fizică a spațiului în care copilul va fi integrat. Se are în vedere crearea unui mediu sigur, accesibil și stimulativ, în care copilul cu CES să se simtă acceptat și încurajat să participe. Această acțiune include dotarea sălii cu materiale educaționale specifice, echipamente asistive, mobilier adaptat și zone de retragere. Astfel, se elimină barierele de mediu și se oferă condiții optime pentru implicarea activă a copilului în activitățile zilnice.

Formarea echipei de suport și dezvoltarea profesională a personalului subliniază necesitatea implicării unei echipe educaționale extinse, care să colaboreze în mod organizat și responsabil. Este formată o echipă de caz care include cadrele didactice din grupă, specialiștii din instituție și, eventual, personalul auxiliar. Totodată, se planifică sesiuni de formare continuă pentru educatori, axate pe cunoașterea particularităților copilului, aplicarea strategiilor didactice incluzive și gestionarea relațiilor în grupul de

copii. Scopul acestei etape este de a consolida competențele profesionale ale întregului colectiv și de a încuraja colaborarea eficientă între toți partenerii educaționali.

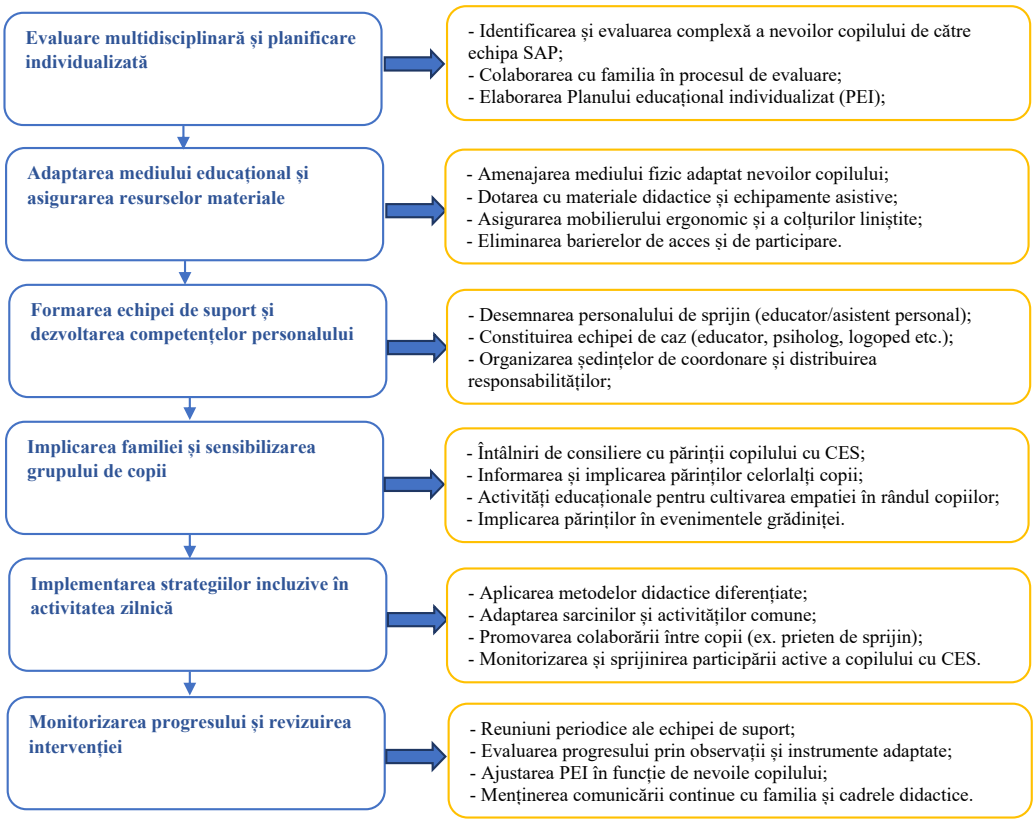

Figura 1. Modelul propriu de intervenție practică pentru integrarea copiilor cu CES (din perspectiva specialistului din grădiniță)

Implicarea familiei și sensibilizarea grupului de copii reprezintă o etapă esențială pentru reușita incluziunii. Părinții copilului cu CES sunt cooptați activ în procesul de integrare, prin discuții, ședințe de consiliere și colaborare continuă. În paralel, grădinița desfășoară activități de sensibilizare cu părinții celorlalți copii și cu copiii tipici, pentru a încuraja empatia, toleranța și acceptarea diversității. Jocurile de rol, povestirile tematice sau exercițiile de simulare contribuie la crearea unui climat prietenos și deschis, în care fiecare copil are un loc valoros. Implementarea strategiilor incluzive în activitatea zilnică presupune integrarea efectivă a copilului cu CES în activitățile educaționale și sociale ale grupei. Se aplică metode didactice diferențiate, adaptate nevoilor și ritmului copilului. Educatorul urmărește participarea activă și echilibrată a tuturor copiilor, prin crearea unor situații de învățare colaborative, interactive și accesibile. Se încurajează prietenia, sprijinul reciproc și cooperarea între copii. De asemenea, educatorul și perso-

nalul de sprijin oferă ajutor constant, fără a izola copilul, asigurând o prezență discretă și eficientă.

Monitorizarea progresului și revizuirea intervenției încheie ciclul de intervenție și are un caracter continuu. Se realizează prin întâlniri regulate ale echipei de suport, prin evaluarea progreselor copilului și adaptarea planului educațional în funcție de noile nevoi apărute. Comunicarea deschisă cu familia rămâne prioritară, iar orice ajustare a intervenției este făcută în funcție de datele concrete privind evoluția copilului. Prin acest demers, se asigură caracterul flexibil și adaptabil al intervenției, garantând eficiența și durabilitatea incluziunii. În ansamblu, figura propusă oferă o schemă clară, coerentă și realistă, care poate fi transpusă în practică în orice grădiniță care dorește să valorifice potențialul fiecărui copil, indiferent de particularitățile sale. Modelul pune accent pe colaborare, prevenție, adaptare și implicare activă, devenind astfel un instrument valoros pentru implementarea educației incluzive în învățământul preșcolar.

CONCLUZII

Integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în învățământul preșcolar din Republica Moldova constituie un proces complex, aflat încă în tranziție de la nivelul declarativ și legislativ către o implementare efectivă, sustenabilă și echitabilă. Lucrarea evidențiază că, în pofida eforturilor depuse la nivel normativ, grădinițele se confruntă cu multiple provocări de ordin logistic, metodologic, atitudinal și organizațional, care îngreunează realizarea reală a educației incluzive.

Studiul scoate în evidență faptul că succesul incluziunii nu poate fi realizat fără investiții directe în resurse umane specializate, adaptarea mediului educațional, formarea continuă a personalului didactic și construirea unei culturi instituționale bazate pe acceptare, empatie și colaborare. Este subliniată importanța implicării active a familiei și a comunității în susținerea copilului cu CES, precum și necesitatea dezvoltării unor proceduri clare, etapizate și adaptabile în intervenția educațională.

Modelul propriu de intervenție practică propus în cadrul articolului reprezintă un instrument aplicabil în activitatea de zi cu zi a educatorului, oferind o abordare coerentă, centrată pe copil, familie și echipă multidisciplinară. Structurat pe etape succesive – de la evaluare și planificare individualizată până la monitorizarea progresului și revizuirea continuă – acest model reflectă viziunea pragmatică a specialistului din grădiniță și poate servi drept reper pentru implementarea eficientă a incluziunii în învățământul preșcolar.

Prin urmare, articolul nu doar identifică dificultățile majore ale incluziunii, ci oferă și soluții viabile, adaptate specificului sistemului educațional din Republica Moldova. Construcția unui proces educațional echitabil și incluziv pentru toți copiii necesită eforturi concertate și susținute, iar aplicarea sistematică a modelelor de intervenție personalizate, bazate pe colaborare și sprijin, este cheia reușitei unei educații timpurii de calitate

REFERINȚE:

1. PETRARI, Ludmila. Adaptarea instituțională a copiilor cu cerințe educaționale speciale. În: *Educația timpurie: realizări, dificultăți, perspective*. Conferința științifică internațională, Bălți, 2021. p. 456-460. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/456-460_1.pdf [Accesat: 07.07.2025].
2. VÎNNICENCO, Valentina, MALCOCI, Aurelia. Aspecte teoretico-praxiologice ale incluziunii în educația timpurie. În: *Conferința științifică internațională: Educația timpurie – între politici publice și bune practici*, Chișinău, 2020. p. 92–96. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/92-96_38.pdf [Accesat: 07.07.2025].
3. APOSTOL, Angela. Probleme de integrare a copiilor cu cerințe educative speciale. În: *Materialele conferinței științifice internaționale – Educație Incluzivă și Dezvoltare Socială*, Chișinău, 2022. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Probleme%20de%20integrare%20a%20copiilor%20cu%20cerinte%20educative%20speciale.pdf [Accesat: 07.07.2025].
4. BUZU, Larisa. Integrarea socială a preșcolarilor cu cerințe educaționale speciale. În: *Revista Știință și educație*, nr. 2, 2020, p. 142-154. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/142-154.pdf [Accesat: 07.07.2025].
5. POSTOLACHI, Maria. Impactul psihosocial al incluziunii copiilor cu cerințe educaționale speciale în grădinița de masă. În: *Educație pentru dezvoltare durabilă*, Conferința internațională, Chișinău, 2023. p. 291-296. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/291-296_12.pdf [Accesat: 07.07.2025].
6. GUȚU, Veronica. Integrarea copiilor cu cerințe educative speciale în învățământul preșcolar. În: *Educația timpurie – Politici și practici educaționale în Republica Moldova*, Conferința științifică, Chișinău, 2021. p. 310-315. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/310-315_5.pdf [Accesat: 07.07.2025].
7. ISTRATI, Tatiana. Inclusive kindergarten – grădinița incluzivă. În: *Conferința internațională „Acces egal la educație", Chișinău, 2021*. p. 381-384. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/381-384_10.pdf [Accesat: 07.07.2025].
8. NISTOR, Maria. Managementul grupului de copii cu CES. În: *Formarea profesională continuă a cadrelor didactice – provocări și perspective*, Chișinău, 2023. p. 204-206. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/204-206_13.pdf [Accesat: 07.07.2025].